

«ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS» TRAGEDYASI VE AÇIKÖĞRETİM ADINA DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Doç. Dr. Murat BARKAN

GİRİŞ

Efsaneler ve efsanelere dayanılarak üretilen tragedyaalar, bugüne kadar değişik yaklaşım ve bakış açılarına göre çok farklı anlamlara, tanımlara kavuşturulup; insana yönelik gereksinimleri karşılamak için değişik işlemlere sahip kılınmışlardır. Bununla birlikte tüm bu tanımlarda var olan ortak bir özellikten de söz edilebilmektedir: efsaneler inançlardan yola çıkan «insan zekasının bilimsel sorularına verdiği bilim dışı karşılıklar»dır (1). Bu tanımlama bir yönüyle gerçek yaşamda karşılaşılan olay, olgu ve sorunların anlaşılması veya çözümlenmesinde, insanın **bilgi dağarcığının** yetersiz kaldığı koşullarda, zihinsel yaratıya başvurabileceği ilkesini anımsatacak niteliktedir. Burada «zihinsel yaratı» sözü ile anlatılmak istenen; gerçekte varolmamasına karşın, insanın bilgi dağarcığında varolan bilgilerin düşünme adı verilen zihinsel süreç-

(1) Bu saptama konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Orhan HANÇERLİOĞLU: *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt: 4, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1978, s. 166-167.

lerde işlenerek varlık, olay ya da olguların üretilmesi veya yaratılmasıdır.

Değinilen zihinsel yaratı yeteneğinin ise insan doğasına özgü bir özellik olduğu varsayımı da gözönünde tutulduğunda, üretiliş farihlerinin çok eski olmasına karşın efsanelerin, hemen her çağ insanı için işlevsel olduğu gibi çağdaş insan içinde -simgesel düzeyde de olsa- belirli mesajlar taşıdığı kabul edilebilmektedir. Söz-konusu işlev tanımı içinde çağdaş insanın günlük yaşamında karıştığı sorunlara değinme ve hatta çözüm önerileri getirme yetliği de sıralanabilmektedir.

Bu yaklaşım doğrultusunda efsaneler değerlendirilmeye çalışıldığında, efsanelerin tarihin daha önceki değişik tarih kesitleri içinde yaşamış olanlar ile bugün yaşayan insanlar arasında özgün nitelikli bağlantılar kuran birer «çağlararası iletişim araçları» olduklarını ileri sürmek hatalı olmayacaktır.

Diğer yandan efsanelerin, somut ve kalıcı tarih verilerine ulaşamadığı için bilgi sahibi olunamayan dönemlere ışık tutabilecek tarihsel verileri sağlama olarak tanımlanabilen diğer bir işlevlerinden de söz edilebilmektedir.

I. BİLGİNİN ÖNEM VE İŞLEVİ:

İnsanın evrimi sürecinde diğer canlı türlerinin doğa ve çevre koşullarındaki değişime koşut olarak bedensel değişimler gerçekleştirdikleri; ya da tam tersine olarak bu yapısal değişimi gösteremedikleri için yaşam olanağını yitirdikleri; buna karşın insan beyninin gelişmişlik düzeyine ve işlevsel özelliklerine bağlı olarak düşünme yeteneği sayesinde -çevre koşullarına bedensel değişimle uyum sağlamak zorunda kalmadan- yaşamını sürdürme olanağına sahip olduğu; bunun ise -insan adı verilen canlı türü için diğer canlılara göre- bir üstünlük olarak kabul edildiği bir gerçektir (2). Bu tanımlamadan da kolayca çıkarsanabileceği gibi insanın sahip olduğu varsayılan üstünlüğün temeli bilgi ve bilgi ile işlerlik kazanan zihinsel süreçleridir. Bu nedenle bu aşamada bilginin sahip olduğu önem ve işlevler üzerinde daha ayrıntılı durarak konuyu daha da açıklamak gerekmektedir.

(2) DESMOND MORRIS, *Çıplak Meymun*, Çev: Engin DARICA, Sander yayınevi, üçüncü baskı, İstanbul, 1976, s. 26.

A. Bir Varoluş Gereksinimi Olarak Bilgi:

Aslında değinilen üstünlüğün kaynağını beyin adı verilen uzun biçimsel farklılığından çok işlevlerindeki farkında aramak daha doğru olacaktır. Bu özellik, diğer canlı türlerinin bu işlevi üstlenen uzuvlarından farklı olarak insan beyninin çevreden gelen bilgileri değerlendirme ve bu değerlendirmeler sonucunda da çevresine ya da çevresinde olagelen değişmelere kolayca uyum sağlamasına yarayacak davranışları göstermesine olanak sağlamakla açıklanabilir. Özetle bilgi ve bilgiyi değerlendirme, davranış geliştirme olanağını yaratan beyin insanı insan yapan iki önemli unsurdurlar (3).

Bu saptamalardan da anlaşılacağı gibi bilgi insan türü için yaşamsal bir önem ve işleve sahiptir.

Bir takım nitel ya da nicel farklılıklar gösterse de bilginin insan adına sahip olduğu yaşamsal önemin tarihin hemen her döneminde yüksek olduğu ileri sürülebilir. Buna bağlı olarak bilgiyi edinme ya da edindirme yöntemleri olan eğitim, öğretim ve öğrenim çabalarının da aynı derecede öneme sahip olduğu açıktır.

B. Bir Denetim ve Baskı unsuru Olarak Bilgi:

Bilginin insan için bu denli önemli gereksinim olması onun bir yandan da önemli bir «güç» unsuru olmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bilgiye ya da bilgi kaynağına sahip olan kişi ya da kurumlar bilgi talebinde bulunan kitleler üzerinde önemli ölçüde yaptırım gücü ve yönlendirim olanağına da sahip olurlar. Diğer bir yaklaşımla bilgiye ya da bilgi kaynağına sahip olamayanların da bilgiye sahip olanlar tarafından denetlenmeye ve yönlendirilmeye açık oldukları bir gerçektir.

C. Bir Ekonomi unsuru Olarak Bilgi:

Bununla birlikte bilgi talebinin; yoğunluk, yaygınlık, alan ve konu olarak çeşitlilik göstermesi bu talebin karşılanmasında hizmeti götürecektir arzın sınırlılığı bilgiyi bir ekonomi konusu niteliğine sahip kılar. Bu noktada ise yine bilgi kaynağını elinde tutan-

(3) MURAT BARKAN, Eğitim İletişimi ve Videonun İşlevleri: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde Örgütsel Uygulama Model Önerisi, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, No: 27-129, Eskişehir, 1988, s. 28.

lar yeni bir işlevi üstlenirler. Bu yeni işlev eldeki bilgiyi, yukarıda belirtilen özellikleri gösteren talebi en tatmin edici düzeyde dağıtmak olarak tanımlanabilir. Bu amaçla kurulan ve «okul» adı verilen kurumlar da sözkonusu bilgiyi, kitlenin bu konuda gösterdiği talebi en üst düzeyde karşılamak amacıyla; eğitim-öğretim adı verilen özel yöntemler kullanarak; eşit ve dengeli olarak dağıtmakla yükümlüdürler. Bu kurumların kurulmasına önyak olanların yine bilgi kaynağını elinde tutanlar ya da bilginin kaynağına ulaşma olanağını elinde tutanlar olması da dikkate değerdir.

D. Bir Saygınlık Unsuru Olarak Bilgi:

Bilgi, diğer taraftan, tanımlanan önemine bağlı olarak bir «toplumsal statü» ya da «saygınlık» unsurudur. İnsan için bu denli öneme sahip bilgiye sahip olma düzeyi ile toplum içinde edinilen saygınlık düzeyi arasında doğru orantılı bir bağlantı kurmak; insanların birey ya da kurum olarak daha çok bilgiye sahip oldukları (veya bildikleri) oranda toplum içinde daha saygın bir konuma geldiklerini ileri sürmek mümkündür. Özetlemek gerekirse insanlar bilgiye;

- x İnsanca yaşamak için,
- x Toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlamak için,
- x Toplumsal düzeni kurmak için,
- x Toplum içindeki saygınlık düzeylerini yükseltmek için,

gereksinim duyarlar. Bu taleplerini ise, eğitim, öğretim yöntemleri ile hizmet veren okul adlı kurumlar aracılığıyla karşılarlar.

II. ÇAĞDAŞ İNSAN VE BİLGİ TALEBİ

Çağdaş insan gereksinim ve yaşam beklentilerinin gösterdiği çeşitlilik ve uzmanlaşma yönelimlerindeki aşırı ayrıntılaşmaya koşut olarak, daha önceki tarih dönemlerinden farklı ve nitelik-nicelik açısından yeni bilgiye gerek duymaktadır. Ancak bu yeni gereksinimler daha önceki bilgi talebi tanımlarının ortadan kalktığı anlamına gelmemekte; aksine varolanların üzerine yeni talep kelimelerinin eklenmesi şeklinde oluşmaktadır. Bu yeni talep kelimeleri ve ortaya çıkış nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür:

- . Refah düzeyini yükseltmek için daha ayrıntılı ve yetkin bilgiye gereksinim duyulmaktadır.
- . Daha iyi yaşamak için daha fazla bilgiye gereksinim duyulmaktadır.
- . Bilgi gereksinimi daha yoğun, yaygın ve çeşitlidir.
- . Bilgiye ulaşmak daha ucuza ve daha az külfete katlanarak ulaşılabilecek niteliklere sahip olmalıdır.
- . Bilgi dolaşım hızı arttırılmalıdır.
- . Bilgi edinme sürecinde bireysel öğrenme hızına bağlı olarak bağımsız öğrenme olanakları arttırılmalıdır.
- . Bilgi edinme kategorileri çeşitlendirilmelidir.

Kolayca görülebileceği gibi çağdaş insanın bilgi talebi temelde bilgiden yararlanmada eşitlik esasına dayalı bir demokratikleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu gelişme bir anlamda bilgi kaynaklarının güç, yönlendirme ve yaptırım yetkilerinde önemli bir azalmayı; bu kaynakların yapılarında önemli bir nitel ve nicel değişimleri; açıkcası hizmet etme kaygusunun ön plana çıkıp bu örgütlenmeleri biçimlendirme boyutuna ulaşmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Aksi takdirde bu kaynakların toplum içinde işlevsiz kalması ve bunda toplumsal hatta siyasal düzeyde önemli sorunların doğuşunu kaçınılmaz kılması sözkonusudur.

III. ÖZGÜN NİTELİKLİ BİR BİLGİ EDİNME VEYA EDİNDİRME YÖNTEMİ OLARAK EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Eğitim ve öğretim bilginin bu alanda uzman gözetmenlerin yönlendirimi altında insanın davranışları üzerinde etkili olabilecek niteliklere sahip olarak edinilmesi ya da edindirilmesi çabalarını içeren süreçlerdir. İnsan şüphesiz ki kurumsallaştırılmış ve sistemli eğitim ve öğretim süreçlerine girmeden de, farklı yöntemlerle bilgi edinebilir. Ancak bu bilgi edinme süreçleri eğitim ve öğretim süreçlerinde olduğu gibi, planlı, sistemli, programlı ve yönlendirim özelliğinden yoksundur. Bu nedenle eğitim ve öğretim çağdaş insan için bilgi edinme gereksinimi ile eşanlamlı bir gereksinim özelliği kazanmıştır.

A. Geleneksel Yöntem

Değinilen bu gereksinimin karşılanması için 20. y.y.'ın son dönemlerinde insanlığın önünde tek yöntem seçeneğinin olduğu bilinmektedir. Bu seçenek alanyazında geleneksel metod ve teknikleri içeren «örgün öğretim» olarak tanımlanmaktadır. Ancak çağdaş insanın değinilen özelliklere sahip bilgi talebini karşılamada bu yöntemin yetersiz kaldığı da bilinmektedir. Bu yetersizliklerin sonuçta toplumsal, ekonomik ve siyasal düzeyde sorunları doğurduğu açıktır. Daha ayrıntılı bir yaklaşımla bu sorunlar ve kaynakları şöyle sıralamak mümkündür.

- Örgün eğitim-öğretim uygulamalarında öğretmen adı verilen gözetimci yönlendiricilerin -ki bilginin ikinci elden kaynağı konumundadırlar- bilginin asıl kaynağına ulaşmaları uzun zaman almaktadır. Bu zaman çağdaş bilgi talebinin gereklerine ters düşmektedir.
- Örgün eğitim-öğretim sürecinde öğretmenlerin bilgi kaynağına ulaşmalarında karşılaştıkları zorluklar da diğer bir faktördür.
- Bilgiye ulaşmada zaman ve zorluk unsurları, çağdaş bilgi talebinin gereklerine ters olarak bilginin hızla yenilenmesi ve taze bilginin eşitlikçi ilkelere dayalı dengeli dağıtımına olanak tanımamaktadır.
- Yukarıda sözü edilen sorunlar sistemde önemli verim kayıplarının da başlıca nedenini oluşturmaktadırlar.
- Daha geniş kitleye ulaştırılarak yaygınlaştırılabilecek eğitim-öğretim hizmeti gereksinimi olarak ifade edilen talebin karşılanmasında geleneksel eğitim-öğretim uygulama ve yöntemlerinin yetersiz kaldığı bir diğer noktadır. Sınıf adı verilen ortam aslında sayısal olarak sınırlı bir öğrenci (hedef kitle) kapasitesini ifade etmektedir. Oysa ki sınırlı kapasite çağdaş yaşam süreçleri içindeki hızla artan gereksinimi karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu durumda eğitim-öğretim veren kişi ve kurumların önünde iki seçenek kalmaktadır (4). Bu seçeneklerden ilki geleneksel sistemle-

(4) İnal Cem AŞKUN; «Yüksek Öğretim ve Yaygın Eğitim», Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, Eskişehir, İ.T.İ. Akademisi Yayını, No: 138/84, Eskişehir, 1975,s. 119.

rin, hizmeti talebi karşılayacak kadar çoğaltmak ve sınıf sayısını arttırmak ya da sınıf adı verilen geleneksel eğitim-öğretim ortamına yeni bir biçim ve nitelik kazandırmaktır. Birinci seçenek kabul edildiğinde sistem ve birim başına düşen maliyetin son derece yüksek boyutlara ulaşması söz-konusudur. Bu boyutlar talep miktarının yüksekliği gözö-nüne alındığında devlet bütçelerini sarsacak düzeye ulaşacak boyuttur. Bu özellik ise çağdaş eğitim ve öğretim sis-temlerinin isterlerine uygun düşmemektedir (5).

Geleneksel eğitim-öğretim uygulama ve yöntemlerinin tale-bi karşılamadaki yetersizliği yanında bir diğer özelliği de gerek hizmeti veren kurum, gerek öğrenci payına düşen ma-liyet yüksekliğidir. Maliyet yüksekliğinin ise gerek hizmeti talep eden öğrenci, gerek hizmeti veren kurum için eğitim-öğretim gereksiniminin karşılanmasında caydırıcı bir etmen olduğu açıktır. Daha açık bir anlatımla geleneksel eğitim-öğretimin maliyet sorunu iki yönlü bir sorunu gündeme ge-tirmektedir. Bu sorunlardan birincisi hizmeti veren kurum açısından oluşmaktadır. Eğitim-öğretim hizmetini veren kurum hizmeti vermek için gereksindiği bina, araç-gereç ve öğretim kadrosu sayısına gerektiği düzeyde sahip olama-maktadır. Bu ise kurumsal hizmette yetersizliği kaçınılmaz kılmaktadır. Hizmeti talep eden öğrenci açısından ise mali-yet yüksekliği ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Eğitim hiz-metini sunan kurum karşıladığı maliyetin bir bölümünü öğ-renciye yansıtmaktadır. Yansıtılan bu maliyet, geleneksel dizge ve etkinlikleri içindeki öğrencinin karşılayabileceği boyutları da aşmaktadır. Bu nedenle bu hizmeti talep eden öğrenci üzerinde, henüz sürecin başında bir caydırıcı etki yaratabilmekte ve bunun sonucu olarak da eğitim-öğretim hizmetinden yararlanmak bir seçkin zümre hakkı ya da olanağı haline gelmektedir.

Çağdaş eğitim-öğretim talebinin bir başka özelliğinin de, gerek talebin gerekse talep sahiplerini eğitim-öğretim-öğre-nim taleplerinin yöneldiği düzey kategorilerindeki çeşitlen-me olduğu belirtilmişti. Daha açık bir anlatımla çağdaş eği-

(5) YILMAZ BÜYÜKERŞEN; «Yüksek Öğretim ve Yaygın Eğitim», Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, E.İ.T.İ. Akademisi Yay., No: 138/84, Eski-şehir, 1975, s. 115.

tim-öğretim talebi mesleki teknik, kültürel, sanatsal, bilimsel, vb. alanlarda toplanmaktadır. Bu talebi ortaya çıkaran gereksinim sahipleri ise bu alanlara yönelik olarak ilköğretim, orta öğretim, yükseköğretim ve uzmanlık düzey kategorilerinde eğitim-öğretim gereksinimi göstermektedirler. Geleneksel eğitim-öğretim dizgelerinin olanakları ile bu gereksinmeyi karşılamaya çalışmak düşünülebilir bir çıkar yol olarak kabul edilmekle birlikte, bu durumda ortaya iki başlı bir sorun çıkmaktadır. Bu sorunlardan ilki arz yetersizliği olmaktadır. Sadece ilköğretim düzeyindeki eğitim-öğretim talebini değinilen arz yetersizliği nedeniyle karşılamakta yetersiz kalan geleneksel dizge uygulamalarının bu düzeyde ortaya çıkan alan çeşitliliği talebiyle de karşılaşıldığında bu talebi yetkin ve yeterli düzeyde karşılamasını beklemek olanaksızlaşmaktadır.

Sorunun ikinci başlığı ise yönetsel ve örgütsel dağınıklıktan kaynaklanmaktadır. Geleneksel eğitim-öğretim dizgeleri içindeki etkinliklerin özgün bir niteliğidir. Geleneksel dizge içinde hangi düzey ya da kategori içinde ele alınırsa alınsın alan farklılığı yeni kurumsal yapılaşmaları gerektirmekte; her yeni yapılaşma yeni bir harcama kalemini zorunlu kılmaktadır. Sözü edilen farklı düzeylerdeki alan çeşitliliği talebi yanında bir de talebin yaygınlığı ve yerleşim özellikleri açısından coğrafi dağınıklığı da eklenince sözkonusu eğitim-öğretim hizmetinde ekonomi sorunu yanına bir de yönetim ve eşgüdüm sorunu da eklenmektedir. Bu sorunun çözünlemediği durumda ise eğitim-öğretim gereksiniminin karşılanmasında bölgesel dengesizlikler ve eşitsizlik sorunları ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş eğitim-öğretim gereksiniminin bir başka özelliği de talep sahiplerinin toplumsal yaşam ile üretim ilişkileri içinde kendi paylarına düşen görevler ve roller ile ilgilidir. Çağdaş insanın günlük yaşamı içinde toplum genelinde yapılan işbölümü sonucu belirli alanlarda uzmanlaştığı bilinen ve sıkça yinelen bir gerçektir. Bu uzmanlık alanlarında üretim ilişkileri içinde bulunmak zorunda olan insan için eğitim-öğretim talebini karşılamak için başka kurumların çatısı altında, belirli zamanlarda bulunmak zorunda kalmak ek bir yük getirmektedir. Bu yük ise katlanılması, sözkonusu in-

san için altından kalkılması çoğunlukla olanaksız olan caydırıcı bir etken niteliği kazanmaktadır. Bu durumda çağdaş insan, sözkonusu gereksinimin karşılanmasında şu özellikleri aramaktadır;

i) Eğitim-öğretim talebinin karşılanması zaman ve mekan açısından insanı, günlük yaşam etkinliklerinin getirdiği zorunlukları dışında ek yüklerle katlanmak zorunda bırakmamalıdır.

ii) Bu talep insanın günlük yaşam etkinliklerini sürdürdüğü ve doğal olarak içinde bulunduğu mekanlarda uygun zaman dilimleri içinde kolayca karşılanabilmelidir.

Bu işleyiş ve prensipleri doğrultusunda çağdaş insan için bu alandaki talebin karşılanması, geleneksel eğitim-öğretim dizgeleri ve etkinlikleri doğrultusunda olanaksız olmaktadır. Bu özelliğin ise, çağdaş yaşamın isterlerinden biri olan yaygın bir eğitim-öğretim hizmeti olanaksız kıldığı; eğitim-öğretim geleneksel uygulamalar çerçevesinde, bir seçkin zümre hakkı ya da olanağı niteliğini kazanacağı açıktır.

Çağdaş insanın, günlük yaşam etkinliklerini sürdürebilmek için ayrıntılara inen işbölümü ve uzmanlaşma eğilimi göstermek zorunda kaldığı; bunun ise daha sınırlı zaman ve mekanlarda daha az konu ile derinlemesine ilgilenmek demek olduğu vurgulanmıştı. Ayrıca sözkonusu zaman, mekan ve ilgi alanı sınırlılığı yanında insanların giderek toplumsallık niteliklerini yitirmekte oldukları da bu gelişmelerin bir uzantısı, bir doğurgusu olmaktadır (6).

Bu gelişmelere dayalı olarak çağdaş eğitim-öğretim hizmeti ve etkinliklerinin de çağdaş insanın değinilen özelliklerine uyum sağlaması, gerekli nicel ve nitel değişimleri göstermesi kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği gibi eğitim-öğretim dizge ve etkinliklerinin çağın koşullarına ayak uydurmak olarak tanımlanabilen bir yükümlülüğü de bulunmaktadır.

(6) ÜLKER A. KÖKSAL; Kitle İletişim Araçlarının Yaygın Eğitim Açısından Kullanılması Konusunda Bazı Görüşler, Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, Eskişehir, İ.T.İ. Akademisi Yayınları, No: 138/84, 1975, s. 151.

Bu yaklaşım gözönünde tutularak çağdaş eğitim-öğretim dizge ve etkinliklerinin bireysel ve bağımsız öğrenme özelliklerine sahip olmalarının bir zorunluluk olduğu açıktır.

Ancak geleneksel eğitim-öğretim dizge ve etkinliklerinin özgün nitelikleri gözönüne alındığında, böyle bir olanağın öğrenciye tanınmasının olanaksız olduğu ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel eğitim-öğretim dizge ve etkinliklerinin değinilen özellikleri açısından; çağdaş insanın eğitim-öğretim gereksinimlerine yanıt vermede, ne denli yetersiz kaldığı ortaya daha açıklıkla çıkmaktadır. Bu yetersizlikleri genel hatlarıyla ekonomik, toplumsal, işlevsel ve teknolojik olmak üzere dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

Çağdaş insanın eğitim-öğretim talebinde gözlenen özellikler karşısında geleneksel dizgenin gösterdiği yetersizlikler, sonuçta bu çağın öğrencisinin, eğitim-öğretim gereksinmesini oluşturan özelliklere uygun nitelik ve niceliğe sahip yeni bir uygulama ve dizge anlayışını kaçınılmaz kılmıştır. Bu uygulama en genel tanımıyla uzaktan ve Yaygın Eğitim olarak tanımlanabilmektedir.

B. Çağdaş Yöntem

Eğitim uygulamaları alanyazında «açık öğretim», «duvarsız öğretim», «yaygın öğretim» vb. tanımlamalarla da tanınan uzaktan öğretim, geleneksel eğitim-öğretim dizge ve etkinliklerinde karşılaşılan yetersizlerin karşısında çağdaş öğrencinin değişen ve gelişen gereksinimleri doğrultusunda çok yönlü iletişim olanaklarının işe koşulması sonucu bir çağdaş eğitim-öğretim dizgesi seçeneğidir (7).

Bu seçeneğin ayrıntılı tanımlaması yapılmak istendiğinde şu özelliklerine değinilebilir:

- Uzaktan öğretim dizgeleri çok çeşitli iletişim araç ve olanaklarının işe koşulduğu eğitim-öğretim olanaklarıdır.

(7) Ayrıntılı bilgi için bkz.: MURAT BARKAN, «Uzaktan Öğretimde Video», Çağdaş Bir Eğitim ve İletişim Aracı: Video (Araştırma-Kuram-Uygulama), Editör: Cengiz TEKİN, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı Yayını, No: 004, Eskişehir, 1988, s. 148-169.

- Uzaktan öğretim dizgeleri çok geniş bir öğrenci kitlesine hizmet götürebilen eğitim ve öğretim olanaklarıdır.
- Uzaktan öğretim dizgelerin devreye sokulan iletişim araçlarının olanaklarına bağlı olarak çok hızlı bilgi alış veriş olanağı tanıyan eğitim ve öğretim olanaklarıdır.
- Uzaktan öğretim dizgeleri kişi veya birim başına düşen maliyeti düşük ve bu nedenle de görece olarak ucuz eğitim-öğretim olanaklarıdır.
- Uzaktan öğretim dizgeleri bireysel ve bağımsız öğrenmeye olanak tanıyan eğitim-öğretim olanaklarıdır.
- Uzaktan öğretim dizgeleri çeşitlilik gösteren eğitim-öğretim taleplerini farklı kategorilerde ancak bir örgütsel bütünlük ve düzen içinde doyurabilen eğitim-öğretim olanaklarıdır.
- Uzaktan öğretim dizgeleri eğitim ve öğretim hizmetini öğrencinin ayağına götürme prensibini benimseyen eğitim ve öğretim olanaklarıdır.
- Uzaktan öğretim dizgeleri basit yaşam koşullarının işlevlerine uygun nitel ve nicel değişimleri gösterebilecek esnekliğe sahip eğitim ve öğretim olanaklarıdır.
- Uzaktan öğretim dizgeleri eğitim ve öğretim etkinliklerini belirli süre sınırlılıklarından kurtarıp ömür boyu süren etkinlikler haline getiren olanaklardır.

Özetlemek gerekirse çağdaş bilgi talebini karşılayabilecek niteliklere sahip sistemler olarak uzaktan öğretim sistemleri;

- a) Kendi nitel ve nicel yetersizliklerini, çağdaş eğitim ve öğretim talebini gösteren kitlelerin önüne birer sınırlılık ve sorun olarak çıkaran geleneksel (örgün) sistemlerin eksikliklerini ortadan kaldıran,
- b) Böylece eğitim-öğretim olanağını seçkin bir zümrenin ulaşabildiği olanak olmaktan çıkarıp kitlelere mal eden,
- c) Böylelikle de çağdaş bilgi, eğitim ve öğretim talebini hemen tüm maddeleri ile karşılayan eğitim ve öğretim olanaklarıdır.

IV. ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS VE DÜŞÜNDÜR- DÜKLERİ

Efsanelerin insanın niteliklerini simgeleme yoluyla irdeledikleri bu nedenle de iletilerinin üretildikleri dönemin sınırlarını aşacak her dönemin insanı için geçerli olabilen bir takım duygu, düşünce ve yapma olanağına sahip oldukları belirtilmişti. Bununla birlikte, davranışlara ilişkin değerlendirme ya da etkiler -iletim yönteminin simgeleme olmasından da kaynaklanarak- ancak efsaneye dayanılarak yaratılan eserleri okuyanlar ya da efsaneyi dinleyenler yorumlayabildiği takdirde geçerlik kazanabilmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda Aiskhylos'un yazdığı Prometheus efsanesine dayanarak oluşturduğu «zincire vurulmuş Prometheus» adlı tragedyanın bu makalenin konusu olan eğitim ve öğretim uygulamaları hakkında önemli iletileri olduğu çıkarılabilir. Ancak bu noktada özne olan Prometheus'un nitelikleriyle tanınmasında yarar vardır.

A. Prometheus ve Özellikleri

Özellikle Yunan mitolojisi irdelendiğinde Eski Yunan'da insanların somut verilerle tanıyıp algılayamadıkları bir takım doğa olaylarına us ürünü olan bir takım insanüstü yaratıkların yaşam ve davranışları şeklinde değerlendirme eğilimlerinden sözedilebilir. Bu varlıklar tanrı, yarı tanrı-yarı insan yaratıklar, devler vb. kimliklere büründürülerek bir tür somutluk kazanmışlardır. Prometheus'da insan usunun yarattığı bu varlıklardan biridir. Diğer tanrılar gibi kutsal Olimpos dağında yaşamakla birlikte -diğer tanrıların aksine- insanların yararına davranışlar geliştiren bir yarı tanrıdır. Bu yaratığı Hançerlioğlu bir «dev» olarak nitelendirmektedir (8). Bu yaratık diğer tanrısal yaratıklar gibi yeryüzünde ve yaşamın gerçekleri içinde olagelen bir takım olayların ya da insanın bir takım niteliklerinin tanrı katında temsilcisidir. Bu nitelikler şunlardır: «... Bir Dev'dir ama Yunan mitolojisinin diğer devleri gibi doğa dışı, korkunç, acayip bir yaratık değildir. Tersine çok akıllı, duygulu, iyicil bir yaratıktır. Benciliklerinden ve despotluklarından ötürü tanrılara, özellikle de Zeus'a kızmaktadır. İnsanları da evrende kendine benzer varlıkları çoğaltmak için yaratır..» (9).

(8) ORHAN HANÇERLİOĞLU, *Felsefe Ansiklopedisi*, cilt 5, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1978, s. 266.

(9) A.g.k., s. 226.

Bu nitelikleri gereği Prometheus'u yarı insan-yarı tanrı olarak yorumlamak da mümkün hale gelmektedir.

Bu tanımlamadan, kolayca çıkarılabileceği gibi us ürünü olan tanrılar evi Olimpos; insan üstü olmakla birlikte genelde insan aleyhine ve kendi çıkarları doğrultusunda çalışan, tanrısal varlıkların barındığı, kendi çıkarlarını insanların çıkarları üstünde tutan; gereğinde kendi çıkarları ya da arzuları doğrultusunda insanları -doğa olayları üzerindeki hakimiyetlerini kullanarak- cezalandırma yoluna gidebilen; zaman zaman çirkin entrikaların döndüğü bir despotlar sarayı niteliğindedir. Gerçek yaşamda varolan kurumlarla bir benzetme yapmak gerektiğinde Olimpos tapınağı ve sakinlerini derebey konakları ve derebeyler, totaliter rejimlerdeki başkanlık sarayı ve çarpık bürokrasi ile özdeşleştirmek mümkündür. Bu düzen içinde Prometheus ise radikal bir devrimci olarak tanımlanabilir. Bu kişilik, sözkonusu kurumsal yapı içinde meydana gelen entrikalar sürecinde yönetilen ve ezilen zümrelerin ve çıkarlarının savunucusu niteliğindedir. İnsanın yaratılması efsanesindeki etkin rolü ve sonrasındaki davranışları bu izlenimi destekler niteliktedir (10). Bununla birlikte Olimpos düzenine kafa tutan radikal davranışları göstermekle de kalmaz. Aklını kullanarak giriştiği mücadeleyi kazanma becerisini de gösterir (11).

Bu noktaya kadar sözü edilen efsane türü verilerin yoruma dayalı bir çözümlemesi yapıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür;

- a) Prometheus insanlık değerlerini temsil eden ve bunları yaratan unsurdur. Bu davranış biçimiyle Prometheus'un eğitim-öğretim kavramını kişileştirmek amacıyla üretilmiş bir efsane türü kişilik olduğu düşünülebilir.
- b) Halkın ya da kitlelerin kendi aleyhlerine olacak belirli bir seçkinci zümrenin -azınlığın- lehine kurulmuş düzene baş-

(10) BEDRETTİN CÖMERT, *Mitoloji ve İkonografi*, Hacettepe Üniversitesi Yayını Ankara, 1980, «İnsanın Prometheus tarafından, maddeden yaratıldığı, daha doğru bir deyimle «yapıldığı» esanesi, geç bir dönemde İ.Ö. IV. yüzyılda ortaya çıkar. Belki de yalnızca tufandan sonraki insanlık için geçerlidir. Bu efsaneye göre Prometheus, suya ya da gözyaşlarına kil karıştırarak, ölümlü bir varlığın bedenine, biçim verir. Sonra, çamurdan yapılmış bu bedene yaşam soluğunu üfler...» (s. 7).

(11) HANÇERLİOĞLU, s. 7'den: «Prometheus, öteki kardeşleri gibi, tanrısal düzene kafa tutmuş, karşı çıkmış, ne var ki öteki kardeşlerinden farklı olarak sonunda insanlar yaratmak ve onlara ateşi (yaratıcılığı, bilimi uygarlığı) vermekle bu düzeni değiştirmeyi başarmıştır...»

kaldırışında; halkların ve kitlelerin yanında olmakla birlikte Olimpos tanrılarının karşısında yer alan bir davranış biçimi göstermesi de Prometheus'un eğitim-öğretimin olgunlaştırdığı kişilik kavramının somutlaştırılmış bir kişileştirmesi olduğu savını destekler niteliktedir.

- c) Prometheus'un bilgi ateşini despot Zeus'un tapınağından, özelliklerinden olan kurnazlık ve bilgeliği kullanarak çalıp insanlara vermesi de, kişiliğinin eğitim kavramını simgelediğinin bir diğer göstergesi olmaktadır.
- d) Prometheus ayrıca bilgi ateşini bir kamışın içine saklayarak insanlara ulaştırmaktadır. Bu kamışın, çağdaş eğitim uygulamaları ile ilişkilendirilerek düşünüldüğünde, «iletişim»i simgelediği kabul edilebilir. Diğer bir anlatımla Prometheus insanlar eğitim desteğini iletişim kanalının desteği ile iletmektedir. Bu nokta ayrıca önemlidir.

Kısaca özetlenen bu kişilik tanımlamaları dikkate alınarak Prometheus efsanesi ve bu efsaneyi temel alarak yaratılan «Zincire Vurulmuş Prometheus» tragedyasının makale ile ilgili olarak değerlendirilmesi yapıldığında elde edilebilecek ilk sonuçlar şunlardır: Temel gerekçeleri çağın koşullarına göre değişse de bilginin eşitlikçi esaslara dayalı dağılımı konusunda insanlık tarihinin bu ilk dönemlerinden bu yana sorunların geçerliliğini koruduğu; bilginin dağıtım ve dolaşımındaki bu soruna bağlı olarak eğitim olanağının eşit ve dengeli dağılımında da sorunlarla karşılaşıldığı; bu sorunların oluşmasında ise yönetici ve karar verici organların politik ve stratejik tutumlarının temel belirleyici olma özelliğine sahip oldukları doğrultusundadır.

Bu genelgeçer sorun Eski Yunan'da böyle olduğu gibi eğitim tarihinin daha sonraki kesimlerinde de (orta çağ, yeni çağ, yakın çağ ve bugün) geçerliliğini koruduğu gözlenebilmektedir.

Ortak diğer bir özellik de eğitim tarihinin hemen her evresinde karşılaşılan bu sorunun üstesinden gelmede kurumsal nitelikli bir yenileşme hareketinin bu sorunu çözdüğüdür. Bu kurumsal yenileşme hareketinin üzerine yapılandığı etkinliğin değişik nitelik ve biçimlerde de olsa «İletişim» olması diğer bir ilginç ortak özellik olmaktadır.

V. AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ'NİN ÖNEM VE İŞLEVİ

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, kısaca tanımlamak gerekirse, Türkiye'de varolan ve çağın gereksinmelerine koşut olarak giderek artmakla birlikte geleneksel (örgün) yükseköğretim kurum ve kuruluşlarının karşılamakta yetersiz kaldığı yükseköğretim talebini sınırlı bir alanda da olsa, karşılama işlevini uzaktan öğretim yöntem ve ilkelerine dayalı olarak üstlenen bir yükseköğretim kurumudur.

Açıköğretim Fakültesi'nin işlevleri kısaca irdelendiğinde ise şu değerlendirmelere ulaşmak mümkündür.

- a) Türk toplumu gerek toplumsal gerek kültürel açıdan hızlı bir gelişme göstermektedir. Bu hızlı gelişme beraberinde toplumda çağdaş düzeyde bilgi gereksinimi yaratmıştır.
- b) Bu bilgi gereksinimi giderek daha yoğunlaşmakta ve yaygınlaşmakta, ayrıca konu ve alan olarak da çeşitlilik göstermektedir.
- c) Yükseköğretim düzeyinde artan talep karşısında geleneksel (örgün) yükseköğretim kurumları nicel (bina/sınıf, öğretim üyesi, bilgi kaynağı, bilgi aktarım aracı vb.) ve buna bağlı olarak da nitel yetersizlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.
- d) Değininilen yetersizlik «elemeci» bir sistem olan «üniversite seçme sınavı» uygulamaları ve bu sınav öncesindeki ilk ve orta öğrenim düzeyinde karşılaşılan nitel ve nicel yetersizlikler birlikte değerlendirildiğinde yükseköğretim hakkı bir tür seçkin zümre hakkı niteliği kazanmıştır (12).
- e) İlk ve orta düzeydeki örgün öğretim uygulamaları alanında varolan standart farklılıkları ve bu farklı standartlardan yararlanabilmek için farklı gelir düzeylerine sahip olma gereği, yükseköğretim olanağından yararlanmada «seçkin zümre» ayrıcalıklarını pekiştiren bir gerçek olmaktadır (13).

(12) Ayrıntılı bilgi için bkz.: YAHYA KEMAL KAYA, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz (Politika/Eğitim/Kalkınma)*, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Geliştirilmiş 4. Basım, Ankara, 1984.

(13) A.g.k.

Türk yükseköğretim sisteminde yukarıda sözü edilen sorunlardan ötürü oluşan fırsat eşitsizliği yükseköğretim olanağından yararlanmada dengesizlik ve sınırlılıklar giderek toplumsal düzeyde ortaya yeni sorunların çıkmasında da bir etken olmuştur.

Bu sorunun çözümünde ise en pratik ve ekonomik çözüm seçeneği çağdaş ve gelişmiş iletişim araçlarının bu alanda varolan talebi karşılamak amacıyla işe koşulması ile oluşturulan «uzaktan öğretim modeli» olmaktadır. Bu seçenek ise, sorunun çözümünü bu modelin Türk Yükseköğretim sistemine uyarlanarak uygulanmasında gören E.İ.T.İ.A. yönetiminin 1972 yılında hazırlık çalışmalarını başlatıp 1982'de Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi aracılığıyla uygulamaya başlanmıştır.

Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modeli ile yukarıda sözü edilen sorunlardan çözümledikleri şunlardır:

- a) Uyguladığı uzaktan öğretim modelinin gereği olarak eğitim amacıyla işe koştugu iletişim araçlarından televizyon, radyo, gazete ile çağdaş bilgi talebi daha kısa sürelerde, daha taze bilgilerle karşılanabilmektedir. Gerek bilgiye ulaşmada, gerek bilgiyi eğitim amacıyla işleme ve gerekse hedef öğrenci kitlesine ulaştırmada bu araçların süreci ihtiyacı duyulduğu ölçüde hızlandırdığı açıktır.
- b) Elde edilen bilginin işlemlendikten sonra çok geniş ve coğrafi açıdan dağınık kitleye ulaştırılmasında da iletişim araçlarının katkısı önemli düzeyde olmaktadır. Bu özellik bir yönüyle de öğretim üyesi sayısı, bina vb. unsurlardaki arzın yetersizliği nedeniyle oluşan arz-talep uyumsuzluğu sorununu da önemli ölçüde çözümlenmiştir.
- c) Bu sorunun çözümlenmesi beraberinde değinilen arz-talep uyumsuzluğundan kaynaklanan yükseköğretimde fırsat eşitsizliği, yükseköğretim olanağından yararlanmada dengesizlik sorunlarına da belirli ölçüde çözüm getirmiştir.
- d) Üniversite Seçme ve Yerleştirme Sınavlarının «elemeci» niteliğini de, bu fakülteye girişte sadece Birinci Basamak Sınavını başarmak koşulunu aradığından bir ölçüde etkisiz bırakmış; hizmet götürdüğü kitle kapasitesinin iletişim araçlarının katkısı ile geniş tutabildiğinden böyle bir elemeye gerek duymamıştır.

e) Hizmet götürebildiği kitlenin çok geniş olması ve eleme gereği duymamasından ötür ilk ve orta öğretim düzeyindeki standart farklarının yükseköğretim olanağına ulaşmadaki olumsuz etkisi zayıflatmıştır.

Böylece Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi uyguladığı uzaktan öğretim modeli ile;

- x İletişim teknolojisinin sağladığı olanaklardan en üst düzeyde yararlanan,
- x Öğrencilerinin en yeni bilgiye en kısa sürede ulaşmalarını sağlayan,
- x En yetkin elemanlarını öğrencinin ayağına götüren,
- x Örgün yükseköğretimin sınırlılık ve yetersizliklerini gideren,
- x Yükseköğretim olanağını geniş kitlelerin yararlanmasına eşitlikçi bir anlayışla dengeli dağıtan,
- x Yükseköğretimi seçkin bir zümre ayrıcalığı olmaktan çıkarıp herkesin yararlanmasına açan,
- x Değinen olanakları çeşitli eğitim alanlarına da yayabilen çağdaş ve gelişkin bir model

olarak tanımlanabilir.

Ancak sistem ve modelin temel ilkesinin iletişimin sağladığı olanaklardan en üst düzeyde fayda ve verim sağlamaya dayanmasından ötürü sürekli gelişmek zorunda olduğu da bir gerçektir. Bunun için iletişim teknolojisindeki gelişmelerin yakından izlenmesi ve iletişim yaşamındaki köklü hareketlenmelere karşı duyarlı olunması zorunluluğu açıktır. Benimsenecek bu tutumun dünyanın diğer kesimlerinde uygulanmakta olan uzaktan öğretim uygulamalarının gerçekleştirdiği değişme ve gelişmelere de duyarlı olmayı gerektirmesi kaçınılmazdır.

Bu nitelikleri ile çalışma hakkında bir sonuç genelleme yapmak gerektiğinde: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin iletişimin sağladığı olanaklardan yararlanarak uyguladığı «uzaktan öğretim modeli» aracılığıyla; yükseköğretim için gereken bilgi ateşini seçkin bir azınlığın hegemonyasından kurtarıp geniş insan topluluklarına teslim eden çağdaş bir «kurumsal Prometheus» olduğunu kabul etmek ileri sürmek mümkündür. Ancak bu kurumsal Prometheus'un etki alanını genişleterek ilk ve orta öğretim düzeyinde sağlayacağı katkılarla gücünü arttırıp pekiştirmesi gereği de dikkate alınmalıdır.